

лингвострановедческие реалии, учащимся предлагается составить аналогичный текст, используя реалии культуры и языка родной страны. В процессе такой работы можно предложить учащимся разделить страницу пополам и соотнести части этих текстов, чтобы обеспечить наглядность аналогии. Без сомнения, такой метод работы может использоваться и при изучении разных тем. А в случае, если учащиеся обладают высокой мотивацией и навыками самостоятельной деятельности, часть заданий страноведческого характера можно давать на дом [4, с. 13].

Если рассматривать вышеупомянутый метод работы более подробно, можно привести следующий пример: тексты, в которых раскрывается тема обычаев и праздников в англоговорящих странах в сравнении со страной или странами родного языка. Знакомство с культурой страны происходит путем сравнения и оценки уже имеющихся знаний с вновь полученными, со знаниями о своей стране. В сравнении учащиеся выделяют общее и специфическое, а это в свою очередь способствует развитию понимания и уважения к стране изучаемого языка.

Вне сомнений остается тот факт, что несколько новых приемов не станут решением всех проблем. Необходимо понимать, что для введения безэквивалентной лексики в словарный запас учащихся нужна более целенаправленная разработка методических указаний для учителя. Существует потребность в подробном разъяснении приемов работы с лингвострановедческим материалом, в создании упражнений, которые будут учитывать специфические материалы. Однако в результате пополняется словарный запас учащихся, улучшается качество фоновых знаний о стране изучаемого языка и значительно повышается мотивация и познавательная активность учащихся, а это в свою очередь ведет к улучшению результатов обучения.

Определенная подготовка в области страноведения играет очень важную роль. Учащемуся необходимо овладеть соответствующими фоновыми знаниями о жизни страны изучаемого языка, о ее политических, экономических и исторических особенностях. Только таким образом ученик сможет преуспеть в межкультурной коммуникации, поскольку формирование социокультурной компетенции является одной из главных целей современного образования. Очевидно, что использование безэквивалентной лексики и социокультурного компонента в содержании обучения иностранному языку содержит в себе огромный потенциал, которым не стоит пренебрегать.

Литература

- 1 Райхштейн, А. Д. Лингвистика и страноведческий аспект в преподавании иностранных языков / А. Д. Райхштейн // ИЯШ. – 1988, № 6. – С. 37.
- 2 Гальскова, Н. Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова // ИЯШ. – 2004. – № 1. – С. 3–8.
- 3 Милосердова, Е. В. Национально-культурные стереотипы и проблемы межкультурной компетенции / Е. В. Милосердова // ИЯШ. – 2004. – № 3. – С. 80–84.
- 4 Миролюбов, А. А. Культуроведческая направленность в обучении иностранным языкам / А. А. Миролюбов // ИЯШ. – 2001. – № 5. – С. 11–14.

УДК 392.3:398.8(476.2):7.045

К. М. Клімянкова

МЕТАФАРА ЯК ФОРМА ВИРАЖЕННЯ ІНШАСКАЗАННЯ Ў ПРЫКАЗКАХ І ПРЫМАЎКАХ

Артыкул прысвечаны разгляду метафарызацыі парэміялагічнага дыскурсу як аднаго з важнейшых спосабаў іншасказання. У артыкуле разглядаецца паняцце іншасказальнасці,

даецца азначэнне метафары як важнейшай моўнай універсаліі, вызначаюцца яе асноўныя разнавіднасці – персаніфікацыя і адухаўленне. На матэрыяле беларускіх прыказак і прымавак з жывой унутранай формай, у аснове якой – аналогія чалавека з прыродным, жывёльным і раслінным светам, раскрываецца моўны механізм вобразна-пераноснага словаўжывання, які прыводзіць да алегорыі выказанага ў парэміях зместу.

Іншасказальнасць у прыказках і прымаўках можа ўтварацца пры дапамозе розных вобразна-выяўленчых сродкаў. Адным з такіх сродкаў з’яўляецца метафара. Як адзначае вядомы беларускі філолаг В. П. Рагойша, “Метафара – гэта ужыванне слова ці выразу ў пераносным значэнні праз супастаўленне пэўнай з’явы ці прадмета з іншай з’явай ці прадметам на аснове агульных для іх адзнак і ўласцівасцей. Метафара блізкая да параўнання, аднак адрозніваецца ад яго тым, што мае толькі адзін член супастаўлення – тое, з чым супастаўляецца, а тое, што супастаўляецца, не называецца (яно падразумяваецца)” [1, с. 44–45].

“Метафара з’яўляецца найбольш распаўсюджанай з’явай у большасці моў свету незалежна ад іх генетычнай і тыпалагічнай будовы, адносіцца да ліку семантычных універсалій. Яна разглядаецца як своеасаблівы канцэнтрат інфармацыі, спосаб пашырэння семантычнай прасторы мовы, як новы інфармацыйны ўваход у пэўную кагнітыўную мадэль, лічыцца важным сродкам стварэння новага зместу і атрымання новых ведаў праз ствараемае ёю магутнае асацыятыўнае поле, праз інструмент пераносу вядомага на невядомае, засваення сферы новага ў вядомых вербальных сродках” [2, с. 5]. Метафара можа прысутнічаць у любой культурнай прасторы кожнага народа. Гэты вобразна-выяўленчы сродак з’яўляецца сродкам пазнання рэчаіснасці і мыслення чалавека, паказвае на разнастайнасць каштоўнасцей і бачання свету тым ці іншым народам. Метафара можа выступаць у якасці сродку, праз які чалавек пазнае акалячую рэчаіснасць, спасцігае і разумее ўсе новыя прасторы свету, перадае свае ўражанні і пачуцці, разумее сваё месца на зямлі.

Метафара павінна заўсёды быць суаднесена з рэаліямі нашага жыцця, бо з дапамогай гэтага вобразна-выяўленчага сродку мы паглыбляемся ў разуменне пачуццяў, розных уласцівасцей прадметаў. Метафара заўсёды ствараецца на падставе ўспрымання і пазнання чалавекам сусвету. Кожны народ мае сваю сімваліку, прыкметы, рысы, якімі і характарызуе сябе як пэўную супольнасць людзей. Метафара можа будавацца на падставе менавіта гэтых прыкмет, бо людзі назіраюць і перадаюць свае ўражанні праз мову, якая ўжо можа быць звычайнай ці вобразнай.

“У аснову метафары могуць быць пакладзены не толькі падабенствы, але і адрозненні, эфекты аналогіі, сімвалічныя асацыятыўныя сувязі. Модус фіктыўнасці, які ўласцівы метафарычным структурам, дазваляе разумець, здавалася б, незразумельныя моўныя выражэнні, лагічна нерэгулюемыя пабудаванні, здымае абмежаванні на злучэнні асобных элементаў тэксту. Метафара ў такім выпадку можа атаясамлівацца з творчым актам, у якім амаль адсутнічае шаблоннасць, стэрэатыпнасць і прысутнічаюць вобразныя ўяўленні, дзе кожнае дзеянне – вынік інтэлектуальнай творчай дзейнасці, напружанай працы крэатыўнай асобы” [2, с. 16].

На падставе аналогій, ці падабенства паміж пэўнымі рэчамі або з’явамі, у выніку метафарычнага пераасэнсавання і ўзнікае пераноснае значэнне ў прыказках і прымаўках. Пры такім пераасэнсаванні пэўнае абстрактнае суджэнне, увасобленае ў прыказцы, перадаецца праз канкрэтны вобраз, праз нагляднае ўяўленне пра што-небудзь. Як зазначае А. А. Патабня, “абагульненне мае для нас цану толькі ў тым выпадку, калі пад ім мы маем канкрэтныя ўспрымання, з якіх яно атрымліваецца” [3, с. 94]. Так, у прыказцы “*Адрэзанае лусты не прылепіш*” [4, с.180], у аснове якой ляжыць канкрэтны вобраз, перадаецца абагуленае, абстрактнае значэнне ‘*таго, што было страчана, назад не вернеш*’. “Прыказкі алегарычнага характару паводле свайго ўзнікнення – гэта разгорнутыя

метафары, якія складаюцца з некалькіх унутрана звязаных кампанентаў-метафар” [5, с. 48]. Так, у прыказцы *“Кашу маслам не папсуеш”* [6, с. 246], што значыць *‘неабходнае, карыснае ніколі не зашкодзіць’*, усе кампаненты атрымалі скразное і адначасовае пераасэнсаванне. Дадзеная парэмія ўспрымаецца як разгорнутая метафара, уяўляючы сабой матываваную моўную адзінку, бо калі супаставіць значэнне і саму прыказку, то атрымліваецца, што гэтак жа, як кашу маслам не сапсуеш, так і неабходнае, карыснае ніколі не зашкодзіць. Прыказка *“Кабыла здыхае, а за траву хватае”* [6, с. 143] абазначае *‘ў якім бы стане ні знаходзіўся чалавек, яго думы і дзеянні звязаны з жыццёвымі, надзённымі інтарэсамі’*. Як кабыла прагне да жыцця і трымаецца за ўсе магчымасці, так і чалавек заўсёды трымаецца за жыццё. Ці, напрыклад, такая прыказка: *“Воўчае насенне да лесу цягне”* [6, с. 61] – *‘сутнасць чалавека, яго прывычкі застаюцца нязменнымі і ўсё роўна выявляцца’*.

Для прыказак і прымавак з жывой унутранай формай у найбольшай ступені характэрна вобразнасць. Унутраная форма – гэта той вобраз, які пакладзены ў аснову парэмічнай адзінкі, або вобразнае значэнне, якое адпавядае значэнню прыказкі. Вобразнасць у бачанні прадметаў і з’яў рэчаіснасці ў беларускіх прыказках і прымаўках даволі часта выражаецца праз пэўныя аналогіі, якія могуць быць заснаваны на падабенстве прадметаў, або з’яў, аб’ектаў акаляючага нас свету: *“Адрыгнуцца воўку кароўі слёзы”* [6, с. 64] (крыўдзіцель паплаціцца за прычыненыя каму-небудзь зло, крыўду); *“Без ветру і дуб не шуміць”* [6, с. 82] (на ўсё ёсць свае падставы); *“Дзе сіраце бацьку ўзяць, калі яго зроду не было”* [6, с. 105] (пра стан адзіноты, пакінутасці, безнагляднасці); *“Яйцы курцыцу вучаць”* [6, с. 124] (малады, нявопытны вучыць старэйшага, больш вопытнага); *“Волас сівее – розум слабее”* [6, с. 226] (старэючы, чалавек страчвае ранейшыя здольнасці разважна дзейнічаць); *“Калі мукі поўна скрыня, то і свіння гаспадыня”* [6, с. 250] (кожны можа добра згатаваць ежу, калі ёсць з чаго); *“Бог шэльму меціць”* [6, с. 377] (махляра, падманшчыка заўсёды што-небудзь выдасць).

У прыказках і прымаўках часцей за ўсяго выкарыстоўваецца такая разнавіднасць метафары, як персаніфікацыя (увасабленне) – *“троп, у аснове якога наданне прадметам ці з’явам прыроды ўласцівасцей чалавека або жывой істоты”* [5, с. 112]. Персаніфікацыя адносіцца да найстаражытных метафарычных з’яў мовы, яна адлюстроўвае погляд людзей на прыроду, вонкавы свет, душу чалавека.

У старажытных філосафаў назіраецца дастатковая пэўнасць для ўстанаўлення іерархіі паміж метафарай і персаніфікацыяй: персаніфікацыя – гэта адзін з тыпаў метафарычнага пераносу. Акрамя таго, Квінціліян адзначае: *“менавіта перанос з неадушаўленага на адушаўленае дае нам “высокую і здзіўную прыгажосць, калі смелымі і амаль дзёрзкімі метафарамі ўзвышаемся да таго, што рэчам, якія з’яўляюцца абыякавымі, надае як бы душу і пачуцці”* [7, с. 105]. Такім чынам, персаніфікацыя – від метафарычнага пераносу, які заснаваны на пераносе назвы з адушаўленага на неадушаўленае: *“Шэпты хату зводзяць і вуглы разносяць”* [6, с. 44] (гаворыцца з неадабрэннем, калі хто перашэптваецца, сакрэтнічае); *“Без гаспадара гумно плача, а без гаспадыні – хата”* [6, с. 64] (без гаспадара няма парадку ў гуме, а без гаспадыні – у хаце); *“Маладое піва заўсёды шуміць”* [6, с. 105] (пра энергічнасць у маладым узросце); *“Абы ўмела танчыць, работку гора наўчыць”* [6, с. 198] (гаворыцца жартоўна пра неабходнасць умець танцаваць як нібыта самае галоўнае параўнальна з усім астатнім, якому навучыць само жыццё); *“Язык да Кіева давядзе”* [6, с. 280] (пытаючыся, пра ўсё даведзешся, усё знойдзеш); *“Душа ў пяты схавалася”* [6, с. 300] (пра пачуццё страху).

Сустракаюцца выпадкі персаніфікацыі, заснаванай на метафарычным выкарыстанні дзеясловаў, калі з’явам прыроды або прадметам прыпісваюцца розныя фізічныя, фізіялагічныя або псіхічныя, разумовыя з’явы ці маўленчая дзейнасць чалавека: *“Восень кажжа: ураджу, вясна кажжа: яшчэ пагляджу”* [4, с. 77]; *“Вясенні дзень год корміць”* [4, с. 77]; *“Мароз прышчаміў нос”* [4, с. 220]; *“Граза ў лес не ідзе”* [6, с. 424];

“Адклад не ізде ў лад” [6, с. 173]; “Курьца толькі ад сябе грабе” [6, с. 189]; “Бяда па бядзе як па нітцы (нітачцы) ідзе” [6, с. 442]; “Дождж ідзе не тады, калі просяць, а калі жнуць і косяць” [6, с. 54]; “Салдат спіць, а служба ідзе” [6, с. 499].

Даволі папулярным на сённяшні час з’яўляецца ўжыванне зааморфных метафар. Гэты тып іншасказання шырока выкарыстоўваецца ў розных жанрах вуснай народнай творчасці, байках, а таксама паэтычных творах. Вера людзей у магічную сілу слова, яго здольнасць непасрэдным чынам уплываць на чалавека, мае доўгую гісторыю і сваімі каранямі ўзыходзіць да старажытных рэлігійных уяўленняў людзей. Раней забаранялася называць жывёл пад час палявання, і таму людзі замянялі іх назвы пэўнымі семантычнымі адпаведнікамі, у выніку чаго і ўтвараліся метафары. Зааморфныя метафары іншасказальна перадаюць пэўныя паводзіны, якасці і ўчынкi чалавека праз вобразы птушак або жывёл: “Воўка ногі кормяць” [6, с. 60] (каб пракарміцца, трэба шукаць харчы, турбавацца, а не сядзець на адным месцы); “Быў конь, ды з’ездзіўся” [6, с. 102] (гаворыцца пра таго чалавека, які састарыўся); “Варона з куста, а пяць на куст” [6, с. 106] (гаворыцца пра ахвотнікаў заняць вызваленае месца); “Два мядзведзі ў адной бярозе не зімуюць” [6, с. 102] (сапернікі разам не ўжываюцца); “Зайца ногі ратуюць” [6, с. 199] (уцёкі іншым разам – лепшы спосаб уратавацца); “Кожнаму дразду па сваёму гнязду” [6, с. 266] (у кожнага свой лёс); “На сваім сметніку і певень гаспадар” [6, с. 336] (пра ўпэўненасць у сваім асяродку); “Заракалася свіння град не капаць” [6, с. 371] (кажуць насмешліва пра таго, хто ніяк не можа адмовіцца ад прывычнага); “Ранняя пташачка крылькі цярэбіць, а позняя вочы працірае” [6, с. 440] (гаворыцца пра лянiвых і працавітых); “Паспытала свіння палена, памятае, дзе паела” [6, с. 557] (кажуць пра таго, хто, пакараны за сваю вiну, памятае пра гэта і асперагаецца).

Таксама ў парэміях могуць сустракацца і вобразы раслін, пад якімі падраўмяваецца чалавек: “Ад крывого дрэва не бывае прамога ценю” [6, с. 60] (свае недахопы, заганы дзеці пераймаюць ад бацькоў); “Без глыбокага караня дуба не бывае” [6, с. 83] (у кожнай справе павiнен быць трывалы падмурак); “Кожная сасна свайму бору песню спявае” [6, с. 269] (пра адданасць свайму месцу); “Крывое дрэва не выпраміш” [6, с. 279] (пра непапайняльныя недахопы); “Яблыка ад яблыні далёка не адкочваецца” [6, с. 589] (пра пераемнасць дзяцей ад сваіх бацькоў); “Якое карэнне, такое насенне” [4, с. 141] (свае недахопы ці станоўчыя рысы дзеці пераймаюць ад бацькоў); “Вецеўка недалёка ад дрэва адскоквае” [4, с. 183] (пра пераемнасць дзяцей у бацькоў).

Такім чынам, персаніфікацыя як разнавіднасць метафары, у прыказках сустракаецца даволі часта. Гэта своеасаблівая і шматпланавая з’ява, якая валодае пэўным наборам вобразных сродкаў і цэлай сістэмай моўных вобразаў, пры ўжыванні якіх момант персаніфікацыі выяўляецца ў рознай ступені. Кола прадметаў, якія могуць падпадаць пад адухаўленне, вельмі шырокі і багаты, бо прарапаея распаўсюджваецца на ўсе з’явы акаляючай рэчаіснасці, на псіхічнае і сацыяльнае становішча чалавека. “Метафара як семантычная ўніверсальія садзейнічае мове ў выкананні ёю рэпрэзентатыўнай функцыі – здольнасці апасродкавана адлюстроўваць, замацоўваць на практыцы і захоўваць вынікі сацыяльна-гістарычнага вопыту і пазнавальнай дзейнасці яе носьбітаў. Яна дазваляе атаясамліваць разнародныя вобразы і значэнні, уключаць невядомыя веды ў структуру ўжо вядомых і прывычных паняццяў і, нарэшце, утвараць новыя сэнсавыя цэнтры” [2, с. 145].

Метафара з’яўляецца вельмі важным сродкам для ўтварэння прыказак і прымавак. Яна дазваляе паглыбіцца ў свет вобразаў, іншую рэальнасць. Метафара ўзбагачае нашу мову, робіць яе больш прыгожай, выразнай і не падобнай ні на адну з іншых моў у свеце.

Літаратура

- 1 Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. – Мінск : Выш. школа, 1978. – 320 с.
- 2 Старычонак, В. Д. Метафара ў беларускай мове: на матэрыяле субстантываў / В. Д. Старычонак. – Мінск : Выд-ва БДПУ, 2007. – 176 с.

3 Потебня, А. А. Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка // Теоретическая поэтика. – М., 1990.

4 Янкоўскі, Ф. М. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / Ф. М. Янкоўскі. – 3-е выд., дапрац., дап. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 491 с.

5 Лепешаў, І. Я. Парэміялогія як асобны раздзел мовазнаўства : дапам. / І. Я. Лепешаў. – Гродна : ГрДУ, 2006. – 219 с.

6 Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах. Кн. 2 / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : “Навука і тэхніка”, 1976. – 616 с.

7 Квинтилиан, М. Ф. Двенадцать книг риторических наставлений / пер. с лат. [неполный] А. Никольского. – Ч. 2. – СПб, 1834. – 522 с.

УДК 94:323.26:631.115.6(476.2-37Лоеў)"192/193"

А. В. Колас

СУПРАЦІЎ СЯЛЯН ЛОЕЎСКАГА РАЁНА ПАДЗЕЯМ КАЛЕКТЫВІЗАЦЫІ

Артыкул прысвечаны сялянскаму супраціву падзеям суцэльнай калектывізацыі ў Лоеўскім раёне. У канцы 1920 гадоў на думку савецкай улады каб паскорыць развіццё сельскагаспадарчай вытворчасці патрэбна было аб'яднаць дробныя сялянскія надзелы ў калектывныя. У сваю чаргу не ўсе сяляне падтрымлівалі такую палітыку партыі, асабліва заможныя і кулакі. Ужо пачынаючы з 1928 года сяляне Лоеўскага раёна арганізавалі розныя формы барацьбы, якія выражаліся ў знішчэнні калгаснай інфраструктуры, забойствах людзей, тэрарыстычных актах. Некаторыя бунты палохалі ўлады і яны вымушаны ійсці на ўступкі сялянам. Асноўныя формы супраціву на Лоеўшчыне назіраліся да сярэдзіны 1930 гадоў.

Бальшавіцкі “Дэкрэт аб зямлі” з самага пачатку прадугледжваў перадачу ўсяго зямельнага фонда ва ўладанне ўраду Савецкай дзяржавы. Па планах У. І. Леніна для ліквідацыі базы капіталізму і хутчэйшай пабудовы сацыялістычнага ладу ў сельскай мясцовасці патрэбна было аб'яднаць дробныя сялянскія гаспадаркі ў калектывныя. Ужо пачынаючы з палітыкі “Ваеннага камунізму”, дзяржава аказвала дапамогу ў стварэнні розных відаў сялянскай кааперацыі (Тозы, камуны, арцелі) [1 с. 176]. Не абмінулі працэсы кааперацыі і тэрыторыю сучаснага Лоеўскага раёна. На Лоеўшчыне ў 1920 годзе з'явіўся першы Тоз, які ў 1923 годзе быў ператвораны ў “Дняпроўскую камуну” [2, с. 129–130]. Аднак у кааператывы ўступалі ў асноўным бедныя сяляне, якія спадзяваліся вырашыць свае зямельныя і фінансавыя праблемы. Як паказала практыка, камуны выявілі сваю нежыццяздольнасць. К канцу 1923 года ў Гомельскай губерні лік камун скараціўся з 123 ў 1919 годзе да 34. Крызіс палітыкі “Ваеннага камунізма” і пераход да НЭПА даў сялянам магчымасць свабоднага выбару форм землекарыстання. Але дзяржава ставіла прыарытэт кааперацыі ў розных формах, працягвала аказваць фінансавую падтрымку [1 с. 178].

Сітуацыя рэзка пачала мяняцца з сярэдзіны 1920-х гадоў. Тэхнічная адсталасць Савецкай краіны і мара аб сусветнай рэвалюцыі вымусілі партыйнае кіраўніцтва ўзяць курс на індустрыялізацыю. Для будаўніцтва вялікай колькасці заводаў патрэбны былі вялікія фінансавыя сродкі. На той момант галоўным сродкам папаўнення бюджэта быў экспарт хлеба за мяжу. Крызіс хлебнарыхтовак 1927–1928 гадоў паскорыў пераход да калектывізацыі. Продаж хлеба па “цвердым” цэнам выклікаў нездавальненне ў сялян. У Лоеўскім раёне акцыі пратэсту выбухнулі ў Пярэдзелкоўскім сельскім савеце. У 1928 годзе сяляне-аднаасобнікі вёскі Пярэдзелка падпалілі ў “Дняпроўскай камуне”